

הערות להגדת הפסח של ה'בונד' (ז'נבה, אפריל 1900)

ההגדה של פסח על פי נוסח חדש, שמתפרסמת כאן במקור ובתרגום עברי, יצאה לאור על-ידי מפלגת הפועלים היהודים, המכונה במקורה 'אֶלְגֶּמֵינֶער יִיִדישער אַרבעטער בונד אין רוסלאַנד און פּוילן' [ברית הפועלים היהודים הכללית ברוסיה ופולין], או בקיצור ה'בונד'. החוברת בת 23 עמודים יצאה לאור בז'נבה, ב־1900, כאשר ה'בונד' ראה את עצמו מסונף אל מסגרת מפלגת הפועלים הסוציאלי-דמוקרטית ברוסיה – כפי שמצויין בשער ה'הגדה'.

ההערה שמעבר לעמוד השער מלמדת, כי אין ה'הגדה' הזאת מקור ראשון, אלא מהדורה מחודשת של 'הגדה', שיצאה לאור שנים אחדות לפני כן באמריקה, ואילו עורכי מהדורת ה'בונד' ערכו בה שינויים אחרים. אגב, במקום 'אַמעריקע' נדפס בטעות 'עמעריטא' והמהדירים ביקשו לתקן את השיבוש על-ידי הדבקת תווית. ה'הגדה' הנוכרת כמקור אמנם יצאה לאור בניו-יורק ב־1896. בשער החוברת מצויין המו"ל, לאמור: 'אַרויסגעגעבן פֿון דעם "פֿערוואַלטונגס־ראַטה" פֿון בראַשורען פֿון די אידיש שפרעכענדע סעקציאָנען ס.א.פ. פֿון נאָרד־אַמעריקע' ויצא לאור על-ידי המועצה המנהלת (במסגרת) החוברות של הסיעות דוברות היידיש במפלגת הפועלים הסוציאליסטית של אמריקה הצפונית]. לחוברת הזאת 15 עמודים בלבד.

אלא שגם נוסח אמריקה משנת 1896 אינו, לכל הנכון, הנוסח המקורי הראשון של ה'הגדה' על פי נוסח חדש. צילום של הנוסח הראשון נשלח אלינו באדיבותו של פרופ' שמעון אברמסקי מלונדון והרי שעריו: (ראה תמונה 1, בעמ' 256).

נוסח ראשון זה, על פי הרשום לעיל פורסם בשנת תרמ"ז (1887) בדפוס האחים ראָם בוויילנה. אלא שמעבר לרף כתוב, שהחוברת קיבלה את אישור הצנזורה ב־29 בינואר 1886, כלומר כבר בתרמ"ו.

לפי האינפורמציה של הפרופ' שמעון אברמסקי (במכתבו לשלום לוריא מיום 2 ביוני 1993) הודפסה החוברת למעשה בלונדון. ואמנם ניתן לגלות בעמוד האחרון של החוברת מודעת פרסומת של העיתון 'אַרבייטער פֿריינד' שאמנם הופיע בלונדון. והרי המודעה כלשוניה: (ראה תמונה מס' 2, בעמ' 256).

נוסח זה יכונה מכאן ואילך 'נוסח ראשון', ויש עניין מיוחד להשוות בין נוסח ה'בונד' לנוסח זה. השינויים אינם מעטים והם בעלי משמעות.

נוסח שני של ה'הגדה' הופיעה ב־1888, הפעם באורח מפורש – בלונדון. בעמוד השער נאמר: סדר / הגדה של פסח / על פי נוסח חדש / The Hagada /

סדר

תורה של פסח

(על פי נוסח הרמב"ם)

נעדרוקט אין עבר-דייטש מיט אלע דינים און פירושים
פון דעם

נייען וועלט-מגיד.

ווילנא

בדפוס האחים ראם.

שנה רמב"ז לב"ק

ГЛАГОЛА ПИШЕЛЪ ПЕСАХЪ.
Типография Вдовы и братьевъ Ромъ.
Жыгудовскій переулкъ, собст. домъ №283/256.
ВИЛЬНА.

תמונה מס' 1

לעזמ דעם

„ארבעה עשר פרייטאג“

ארגאן דער רעוואָוואַלוציאָנערן סאָציאַליסטישען אַרבייטער אין

איראפא און אמעריקא

הערזינגעכין פון „נישערנאָנאַלען אַרבייטער בילדונגס-קלוב“

40, Berner St., Commercial Rd., London E.

ערשיינט יעדען פרייטאג

פרייז: פער עקסעמפלאַר אין ענגלאַנד און איראָפּאַ 3 הויפּענס,

אין אמעריקא, 3 סענט; פער קוואַרטאַל, פאַסט פּרייז, 2 שילינג.

הויפט-אַננעמור פּיר אמעריקא: גרופע, פּיאָנערע דער פּרייהייט-ניו-יאָרק.

אין דער עקספּעדיציאָן פון „אַר. פּר.“ און צו בעקומען אלע
סאָציאַליסטישע בראַשורען, וועלכע ווינען ערשיינען אין
אַידיש-דייטשער שפּראַכע.

תמונה מס' 2

איבערגעדרוקט פֿון 'אַרבייטער פֿרײַנד' נומער 22, צווייטער (יאָהר) / אין נומער 12 דריטען יאָהרגאַנג מיט אויסבעסערונגען און / צוגעפֿיגטע שטיקלעך / פֿרייז: 2 פּעניני – London 'Workers Friend' Price: 2 p. / 40, Berner Street, Commercial Road, E 1888.

נסדר / הגדה של פסח / על פי נוסח חדש / הועתק מן השבועון גל' 22, שנה שניה / לגל' 12, שנה שלישית, עם תיקונים וקטעים נוספים / המחיר: 2 פני, לונדון 1888.

מעבר לרף השער נרשם: 'סאַציאַליסטישע ביבליאָטהעק אין אידיש־דייטש III (ספריה סוציאליסטית ביהודית־גרמנית III).

גם לחוברת זו 30 עמודים בתוספת המודעה של השבועון 'אַרבייטער פֿרײַנד' כנ"ל.

הנוסח שראה אור בניו־יורק ב־1896 הוא, אם כן, הנוסח השלישי, ואילו הוצאת ה'בונד' המתפרסמת כאן – היא הנוסח הרביעי.

בשנת 1919 התפרסם נוסח נוסף, לאמור: 'הגדה של פסח / מיט אַ סאַציאַליסטישן נוסח / פֿערלאַג: 'דער סאַציאַלדעמאָקראַט', דרוק פֿון גייצהאַלס, נ"י / פודגורזש 1919. יתר על כן – ציון בפולנית: – Drukarnia B. Geizhals Kraków – Podgórze. והגדה של פסח / עם נוסח סוציאליסטי / הוצאת הדפוס הסוציאלידמוקראטי של גייצהאַלס בפודגורז' 1919]. לחוברת 23 עמודים ושני שערים – כתום ולבן. מעבר לשער הלבן מתפרסמת הערה, המפנה את דעתו של הקורא אל שני הנוסחים הקודמים, וזו לשונה: 'דיזע בראָשור איז דאָס ערשטע מאָל אַרויס אין / אַמעריקע. אין יאָהר 1900 איז זי ערשינען אין פֿערלאַג פֿון 'סאַציאַל־דעמאָקראַט' / און איצט ערשיינט זי אין דעם זעלבן פֿערלאַג מיט / קליינע אומענדערונגען / צוגעפאַסט צו די היינטיגע פֿער / העלטענישען. [חוברת זו ראתה אור בפעם הראשונה באמריקה. בשנת 1900 היא הופיעה בהוצאת הספרים ה'סוציאלידמוקראט' ועתה היא מופיעה באותה ההוצאה בשינויים קלים המתואמים לנסיבות של היום].

שמותיהם של מחברי ה'הגדה נוסח חדש' אינם מפורשים בשערי החוברת. זלמן רייזען מציין ב'לקסיקון' שלו, שהמחברים הם לעאָן זאַלאַטקאָף (לעקסיקאָן פֿון דער יידישער ליטעראַטור, פרעסע און פֿילאָלאָגיע, כרך א', וילנה 1928, טור 1028) ובנימין פֿייגענבוים (שם, כרך ג', וילנה 1929, טור 47).

לפי דבריו נכתב החלק הראשון של ה'הגדה' על־ידי זאַלאַטקאָף, ואילו החלק השני על־ידי פֿייגענבוים. פֿייגענבוים, אליבא דזלמן רייזען, היה בקיא בספרות והוא ניצל את ידיעותיו לצרכיו האידיאולוגיים, דהיינו – למלחמה נגד הדת, נגד היהדות המסורתית ונגד יישובה של ארץ־ישראל. רייזען מציין, בין היתר, שמבין מאמריו על הדת יצאה לאור בלונדון כחוברת נפרדת ה'הגדה של פסח', בערך בשנת 1888. (שם, כרך ג', טור 47).

'ההגדה נוסח חדש' היא מעין 'מדרש חדש', המבקש להשתמש בטקסט ובטקסט המסורתי כדי לתת ביטוי לאידיאולוגיה הסוציאליסטית ולהנחילה להמונים באמצעות כלים תרבותיים ידועים ומוכרים.

בנוסח תרמ"ז (מהדורת לונדון 1886) נרמז בשער, שההגדה מתפרסמת כאן ב'עברית־טיטש' עם כל הדינים והפירושים של 'מגיד־העולם החדש' ודער נייער וועלט־מגיד]. והנה, דווקא הגדה זו מצויידת בהקדמה, הפותחת במלים 'אמר המחבר, האָט דער מחבר געזאָגט', שמן הראוי להביאה כאן כלשונה (תוך שינוי הכתיב בידיש):

'יתברך הבורא וישתבח היוצר, געלויבט איז דער וואָס האָט באַשאַפֿן זיין פֿאָלק ישראל און האָט זיי אויסגעוויילט צו מאַכן פֿאַר שקלאַפֿן אין מצרים, וואָס האָבן געמוזט טראָגן ליים, מאַכן ציגל און בויען די גרעסטע שטעט און פּאַלאַצן, און אליין וווינען אין דעם ייִדישן שקלאַפֿן־קוואַרטאַל, אין גושן, צוזאַמענגעשטיקט, צוזאַמענגעפרעסט, אין הונגער און אין דחקות. געלויבט איז ער, וואָס ער האָט מִפֿקיר געווען זייערע וויבער און קינדער, די ערשטע צו שענדן און די אַנדערע צו וואַרפֿן אין טיך אָדער צו מאַרדן, כדי פֿאַרגעניגן צו פֿאַרשאַפֿן פרעהן מיט זיינע חרטומים און סריסים. געלויבט איז ער פֿאַר די אַלע טובֿות, וואָרעם ווען ניט זיי וואָלט זיך אין אונדז קיין מאָל ניט אויפֿגעוועקט דער מענטשלעכער גייסט און מיר וואָלטן קיין מאָל ניט געמאַכט קיין מרידה (רעוואָלוציאָן בלע"ז) כדי זיך צו באַפֿרייען מיט גוואַלד פֿון דעם שקלאַפֿן־יאָר. געלויבט איז ער אויך פֿאַר די 40 יאָר, וואָס ער האָט אונדז אַרומגעשלעפט אין דעם פֿינצטערן וויסטן מדבר, פֿאַר אַלע מלחמות און בלוט־פֿאַרגיסונגען, וואָס מיר האָבן געהאַט, און באַזונדערס פֿאַר אַהרן מיט זיין גאָלדענער קאַלב... און ווייל זיינע חסדים זיינען אַזוי פֿיל און זיין באַרעמהאַרציקייט אַזוי גרויס, מוזן מיר אים דעריבער דאַנקען און לויבן און רימען און באַשיינען און באַפֿרען און באַזינגען און... זיינע גנאָדן און זיינע טובֿות מוזן מיר דערציילן צו אונדזערע קינדער און קינדס־קינדער ביז משיח וועט קומען... און מיר וועלן אויסגעלייזט ווערן – אמן.' (שם, עמ' 3).

[אמר המחבר: יתברך הבורא וישתבח היוצר, הוא אשר ברא את עמו ישראל ובחר בהם לעשותם עבדים במצרים, שנאלצו לשאת חימר, לעשות לבנים ולבנות את הערים הגדולות ביותר ואת ארמונותיהן, ובעצמם להתגורר ברובע־העבדים, בגושן, צפופים, חנוקים וכבושים ברעב ובדוחק. ישתבח הוא, שהפקיר את נשותיהם ואת ילדיהם, הנשים לקלון והילדים – להיזרק לנהר או להירצח, כדי לגרום הנאה לפרעה עם חרטומיו וסריסיו. ישתבח אפוא על כל הטובות, כי אילולא הן לעולם לא היתה מתעוררת בנו הרוח האנושית ולעולם לא היינו מתמרדים (רבולוציה בלע"ז) כדי בכוח להיחלץ מעול העבדות. ישתבח גם על 40 השנים שהוא גרר אותנו במדבר החשוך והשומם, על כל המלחמות ושפיכות־הדמים, שעברו עלינו, ובמיוחד על אהרן עם עגל הזהב שלו... ובאשר חסדיו היו רבים כל־כך ורחמי גדולים כל־כך, הרי עלינו להודות ולשבח ולהלל ולהאיר ולקשט ולזמר ואף... עלינו לספר את חסדיו ואת טובותיו לבנינו ולבני־בנינו עד אשר יבוא המשיח... וניוושע וניגאל – אמן.]

בעמ' 4 מתפרסם באותה המהדורה שיר קטן, בן שני בתים, שכותרתו 'מעבדות לחירותו' וזו לשונו (מקור ותרגום):

ווי אין מצרים זאָ אַצינד,
ערוואַכט און ברעכט די קייטן,
מיט קריגס־געשריי אין אינער מונד
זאָלט איר די הערשער טייטן!

* * *

עס קלינגט די גלאַק דער צייט,
די גאולה איז ניט ווייט,
שקלאַפֿן פֿון נאַענט און ווייט
ערוואַכט ווי בראַווע לייט!

כמוּ בַּמִּצְרַיִם כִּן גַּם עַכְשָׁיו,
קוּמוּ נִפְצוּ נָא אֶת כָּל הַכְּבָלִים,
בְּפִיכֶם הַשְׁמִיעוּ וְצַקת הַקָּרֵב,
הָאֲדוֹנָיִם הָמִיתוּ, שִׁבְרוּ אֶת הַכְּבָלִים!

* * *

פֿעמון מִכְרִיז על בוא העת,
יום הַגְּאֻלָּה הַגָּה כְּכֵר לא יִרְחַק,
קוּמוּ עֲבָדִים מִעֲבָרִים, כִּי בָּא מוֹעֵד,
עוּרוּ נָא בְּנֵי־חַיִל בְּאוֹמֵץ וְחִזְקוּ

(תרגם ש. ל.)

השימוש בהגדה כביטוי להשקפת עולם היה קיים כבר לפני כן, כגון ב'סדר הגדה למלמדים, כמנהג ליטא, פולין, רייסען גאליציען ורומיניא' מאת לוי ראובן זימלין, שהופיעה באודסה, בדפוס של פ' א' זעלעני, ברחוב קראסני, ב'1882. הגדה זו נותנת ביטוי למצוקתו של המלמד בישראל, כפי שניתן להיווכח בקטע הבא, למשל:

'ונצעק אל ד' אלוהי אבותינו: הלא טוב לנו לעבוד את מלך מצרים מלעבוד את בעלי־הבתים אשר אינם שומעים את נאקתנו ואין מקשיב לקול שועתנו ואין מבין ומאזין לעמלנו ואין מקבל ברחמים וברצון את פעולתנו, ואינם דואגים להביא את בניהם על במתי מדע, ולא יערב למו ארשת שפתנו, ואין מהם שיוציא לאור משפטנו, ואין להם דרך־ארץ מפני יודעי התורה ואינם יודעים לערוך ערכנו, ואין יוצאים לעזרה בעת מטה ידינו ועומדים מרחוק ורואים את עֲנִיֵּנו ולחצנו.' (שם, עמ' 30-31).

השימוש ב'הגדה של פסח' כביטוי להשקפת עולם ציונית־סוציאליסטית רווח בימינו בהגדות של הקיבוצים ושל התנועות הקיבוציות, כמעט מראשית ההתיישבות העובדת בארץ־ישראל. 'הגדות' אלו חלו בהן תמורות במרוצת השנים, והן ראויות לעיון נפרד.

מעניין, שהדיון סביב 'הגדות' של הקיבוצים לא הזכיר כלל את 'הגדות' של תנועת הפועלים היהודית משלהי המאה ה־19, אף לא את הגדת ה'בונד' – בבחינת נסיון ספרותי־טקסי ראשוני מסוג זה.

בער בורוכוב מזכיר את הגדת ה'בונד' במסתו 'פסחדיקע געדאנקען פֿון אן אפיקורוס', שנתפרסמה ב'דער יודישער אַרבייטער', מס' 16, 18 באפריל 1913 (י"א ניסן תרע"ג) בלבוב. ל. לויטש תרגם מסה זו לעברית והיא פורסמה בכרך השלישי של הכתבים (הוצאת ספרית פועלים והקיבוץ המאוחד, עמ' 328-334). ארבע שנים לאחר פרסום המסה, בשנת 1917, פרסם בורוכוב בעיתון 'די וואַרהייט', ניו־יורק, מסה חדשה בשם 'ההגדה של אפיקורוס' – מבלי להזכיר את מסתו הקודמת. במסתו מתפלמס בורוכוב עם ה'בונד', לאמור: 'נסו נא לשאול את הבונדאי אימתי מתחילה ההיסטוריה של עם ישראל, והרי זה ישיב לכם בריצנות גמורה: למן שנת 1897, היא שנת לידתו של "הבונד האדיר" בליטא, פולין ורוסיה. תולדות הלשון

והתרבות היהודית, לפי זה, מתחילות עם הופעת התרגום לידיש של פרוגרמת אַרְפּוּרְט (הפרוגרמה של המפלגה הסוציאלי-דמוקראטית בגרמניה, שנתקבלה בוועידתה בארפורט באוקטובר 1891) וכו' (כתבים, כרך 3, עמ' 332).

בורוכוב כורך בפולמוסו את ההגדה של ה'בונד' עם זו האורתודוקסית והליבראלית תוך הערות לדמויותיהם של החכם, הרשע, התם ושאינו יודע לשאול, ואומר: 'הגדות רבות יש אצלנו: גם אורתודוקסית-אדוקה, גם ליבראלית-מתבוללת, ואפילו סוציאלי-דמוקראטית. וכל ההגדות השונות האלו מחרימות את ה'רשע', משתדלות להקהות את שיניו של החצוף השואף לחרות משלו, אשר בפנימיותו הוא גאה ועצמאי – ולפיכך אינו רוצה במתנה. והנה כל ההגדות האלו, מן השחורה והצהובה ועד לאדומה הקיצונית, כולן כאחת מעריכות הרבה יותר את 'עם-הארץ', את שאינו יודע לשאול, מאשר את ה'רשע' (שם, עמ' 334).

בורוכוב מזהה את ה'רשעים' עם הזרם אותו הוא מייצג, המבקשים, לדבריו, לייסד את הבנין החדש החופשי של החיים היהודיים ועליכן זוכים לכינויי גנאי, כמו 'אפיקורסים' מפי האורתודוקסים, 'שוביניסטים' מפי הליבראלים ו'ריאקציונרים' מפי הבונראים.

מן הראוי לציין, כי אל חוברת ה'הגדה נוסח חדש' של ה'בונד' (1900) נספחה רשימה של 18 פרסומים, שראו אור בו'נבה בתקופה הקצרה שבין ייסוד ה'בונד' (1897) ועד הופעת ה'הגדה', המהווה פרסום אחרון בשורת החוברות.

— — —

1 כאן ניתן להבחין בשינויי-נוסח לעומת מהדורת לונדון 1886. אחרי הפסוק 'מי חייך – העולם הזה' כתוב שם לאמור: 'איר שווינדלער, איר לידיקגייערס, איר גאַטס סטראַפּטשעס און פּאַראַזיטן, איר זוכט דעם אַרבעטער צו פֿאַרבלענדן און צו פֿאַרדרייען זיין קאַפּ מיט אַלע נאַרישקייט און שוואַרץ יאָר, כדי איר זאָלט קענען לעבן אויף זיינע קאַסטן און אַל דאָס גוטס און ווילטאַג אויף דער וועלט, – אַבער ניין, דו אַרבעטער האַסט ניט צו קוקן אויף דאָס וואָס זיי קוואַטשעגען, דען – –' (עמ' 9).

ואתם הרמאים, הבטלנים, פרקליטי האל כביכול והטפילים, אתם מבקשים לסנוור את עיני הפועל, לבלבל את ראשו בכל מיני הבל והשד יודע מה, בכדי שתוכלו לחיות על חשבוננו, ליהנות מכל טוב ומעדנים בעולם, – אבל לא, אתה הפועל אל תשים לב לברבורי הסרק שלהם, באשר – –].

הרטוריקה בנוסח הראשון היא ישירה ובוטה לעומת נוסח ניו-יורק (1896) ונוסח ה'בונד' (1900). בשני הנוסחים האלה הפרשנות מכוונת לפסוק עצמו, ואילו בנוסח הראשון מכוונים הדברים כנגד אומרינו. משום כך נוצר היפוך במגמה. בנוסחים של ניו-יורק וה'בונד' מתפרש הפסוק לחיוב, ואילו בנוסח הראשון – לשלילה.

2 בנוסח הראשון נאמר כאן: 'געדענק, אַז דו מוזט שטרעבן צום טאַג פֿון די סאַציאַלע רעוואָלוציאָן, וועלכע וועט דיר מאַכן פֿריי און גליקלעך צייט דו וועסט לעבן (עמ' 9).

וזכור, שעליך לשאוף ליום המהפכה הסוציאלית, שתעניק לך חרות ואושר לכל ימי חיך].

המהפכה הסוציאליסטית עלולה בנוסח ניריורק ובנוסח ה'בונד' מאוחר יותר וללא אמירה מפורשת של המילה עצמה, בדברי התשובה לתם: 'בחזק יד, רק בכוח האלימות שוחררנו ממצרים ורק בכוח האלימות נשתחרר גם עכשיו'. בנוסח ניריורק וה'בונד' החיבור אל הטקסט המקורי בעברית הוא אינטגרלי יותר, תוך התאמה לגיוון הפנימי של הדברים. בנוסח הראשון מורגש יותר 'התפר הגס' בין הדברים. הטקסט המביע את השקפת העולם הסוציאליסטית נשתל באופן שרירותי למדי בתוך קטעי ההגדה המקורית. גם הרטוריקה היא יותר הצהרתית, תוך שימוש בסיסמאות, מאשר בנוסחים המאוחרים.

3 'ברוך המקום' מתפרש בכל הנוסחים כפשוטו 'דער אָרט'. פירוש זה מרחיק את המטען הדתי האצור במילה 'המקום'.

4 בנוסח הראשון חל כאן שיבוש דפוס: 'רשה' במקום 'רשע' (עמ' 10).

5 בנוסח הראשון מורגש השימוש הרווח בגרמניזמים. במקום '—' — וועט מוזן אונטערגיין' נאמר שם '— — און מוז צו גרונדע גיין'. [— — אחד דינו להיספנות].

6 'עבודה זרה' מתפרשת כעבודה למען הזולת, הזר, עבודה למען הגביר ודומיו. חל לגולל-משמעות בהוראה הדתית הידועה (השווה לעיל הערה 3). כל הקטע הוא בבחינת ניסוח עממי של השקפת יחסי הייצור והחלוקת הקניין, תוך הדגשה של הרעיון, שכל משטר שנתגבש על בסיס של יחסי הייצור, קובע את מכלול יחסי החברה ובנייניה העל התרבותיים שלה.

הדברים בנוסח הראשון אמורים באורח שונה במקצת, לאמור: 'אונדזערע אור-אור-עלטערן זינען אַ מאָל געווען געצן-דינער, האָבן געגלויבט אין אַלע דומהיטן און האָבן זיך ליכט געלאָזט פֿאַרפֿירן, אָדער נאָך פֿרֿיער זינען זיי גאָר געווען ווילד, פֿלעגן זיך אַרומריסן און אַרומשלאָגן אַקוראַט ווי ווילדע חיות — —' (עמ' 11).

[לפנים היו אבות-אבות-אבותינו עובדי אלילים, האמינו בכל ההבלים ובקלות ניתן היה להולכים שולל, או שהיו לפני כן סתם פראי-אדם והיו מתקוטטים ומתגוששים בדיק כמו חיות-בר — —].

7 בנוסח הראשון כתוב: '—' — און פֿלעגן גאָר פשוט פֿרעסן איינער דעם אַנדערן; דער שטאַרקעקער פֿלעגט אויפֿפֿרעסן דעם שוואַכערן' (עמ' 12). [— — והיו בתכלית הפשטות זוללים איש את רעהו; החזק היה טורף ואוכל את בשר החלש].

8 אף כי מבחינה רעיונית הדברים דומים, הרי קיים שוני בניסוח בין הנוסח הראשון (לונדון 1886) לבין הנוסחים המאוחרים ממנו. המאבק בין האדונים והעבדים מדומה שם למאבק בין התבונה לבין התאוה השפלה והחזיתית, בין הטוב והרע, בין היצר הטוב והיצר הרע (עמ' 12).

9 בנוסח הראשון נמשלת 'לחיה רעה' לא העבדות, אלא הבורגנות (עמ' 15).

10 הקטע הפותח ביד חזקה' ואילך, על הנאמר 'בורוע נטוייה' ר'במורא גדול' עד

- המלים 'פֶּאָר זייער באַפֿרייזונג' [על שחרורם] קיים רק בהגדת ה'בונד'. לא
הצלחנו לזהות את המשורר הנזכר שם, אף לא את השיר במלואו.
- 11 בנוסח הראשון נאמר: 'דעם גראָבן שטעקן' (המקל העבה).
- 12 בנוסח הראשון והשני (ניו־יורק 1896) נאמר במקום הזה: 'אומשולדיקעס בלוט
זאָל דורך בלוט אָפּגעוואַשן ווערן' (נוסח ראשון, עמ' 16; נוסח שני, עמ' 8).
בנוסח ה'בונד' הדם השפוך זועק לנקמה. ואילו כאן 'דס חפּים מפּשע רק בדם
יכוּפּר'.
- 13 לאחר ההערה 'עד כאן אומרים בשבת הגדול' מביא הנוסח הראשון 'מדרש
חדש שבקבלה', מעין ואריאציה על דברי רבן גמליאל. בהערה מסתייג המחבר
ומסביר: 'אין דער "הגדה על פי נוסח ישן" שטייט אַפּילו "ר' גמליאל", נאָר מיר
האָבן בקבלה, אַז דאָס האָט געזאָגט ניט ר' גמליאל זאָנדערן ר' יצחק נפּחא'.
נב'הגדה על פי נוסח ישן' כתוב אפילו ר' גמליאל, אך יש לנו מסורת, שאת
הדברים אמר לא ר' גמליאל, אלא ר' יצחק נפחא].
- והרי הדברים עצמם: 'ר' יצחק נפחא אומר, ר' יצחק דער קאָוואַל זאָגט, און
אַלע פֿאַרנונפֿטיקע אַרבעטער זאָגן אויך דאָס זעלבע: כל שלא אמר שלושה
דברים אלו בפסח, ווער עס נעמט זיך ניט די דרײַ זאָבן אין קאָפּ אָן פּסח, לא
יצא ידי חובתו, איז זײַן געדאַנקען אָן יציאת מצרים ניט ווערט אַ קאָפּיקע,
ואלו הן — און דאָס זײַנען זײַ: (עמ' 17).
- ר' יצחק הנפחא אומר וכל הפועלים נבוני־הדעת אומרים כמוהו — מי שאינו
מכניס לראשו בפסח את שלושת הדברים הבאים, אין מחשבותיו אודות יציאת
מצרים שוות פרוטה —].
- נוסח ניו־יורק חוזר אל ר' גמליאל, ואומר דברים שונים לחלוטין, לאמור: 'רבן
גמליאל אומר, דער צאָלער, דער געלט־מענטש זאָגט: כל שלא אמר שלושה
דברים אלו, ווער עס האָט זיך ניט פֿאַרגענומען די דאָזיקע דרײַ זאָבן, לא יצא
לידי חובתו, איז ער ניט יוצא פֿאַר זיך אַליין' (עמ' 9).
- ר' גמליאל אומר: המשלם, איש־הכספים אומר, מי שלא נקט בשלושת
הדברים האלה, לא יצא ידי חובתו כלפי עצמו].
- נוסח ה'בונד' משמיט קטע זה.
- 14 הנוסח הראשון שומר על הדברים, כפי שהם כתובים ב'הגדה' המסורתית:
'פּסח, מצה ומרור'. נוסח ניו־יורק מוחק את המלה 'פּסח' וכותב במקומה 'רצח'.
וכך גם נוסח ה'בונד'.
- מכאן, שגם תוכן הדברים בנוסח הראשון מתואם לכותרת, לאמור: פּסח,
דאָס וואָס אונדזערע עלטערן האָבן גענומען אַ שעפּסעלע און האָבן עס
געשאַכטן ווען זיי זײַנען באַפֿרייט געוואָרן פֿון די עגיפּטישע שקלאַפֿעריי, על
שום מה? וואָס פֿאַר אַ באַטייטונג קען דאָס פֿאַר אונדז האָבן? על שום, ווייל עס
זײַנען נאָך הײַנט דאָ אַ מאַסע דומקעפּ צווישן די אַרבעטער, וועלכע שרעקן
זיך און ציטערן אימת מוות פֿאַר די ערלייזונג. דאָס זײַנען פֿון דעם סאָרט
וואָס האָבן דעמאָלט געזאָגט: וְשֵׁם רֵאיוֹנוֹ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי הָעֶנְק, אונדזערע
פֿינד זײַנען ריזן, זיי האָבן קאַנאַנען און גוואַלדיקע אַרמײען, נְהַי בְּעֵינֵיהֶם

פְּחָגְבִים וְכֵן הֵינּוּ בְּעֵינֵינוּ, מִיר זִנְעֵן דָּאָךְ קֵעֵגן זײ הײשערִיקלעך, לְמָה לָנוּ לְנִפּוּל בְּחֶרֶב? וּוְאָרוֹם בְּרוּיִכֵן מִיר זײך אײנצושטעלן דָּאָס לעבן? הָלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרַיִמָה, מִיר ווִילן בְּעִסְעֵר בְּלֵיבֵן שְׁקלאָפֿן, דָּאָס זִנְעֵן די זעלביקע, וּוְאָס הָאָבן דעמאָלט געזאָגט: זְכָרְנוּ אֶת הַדָּגָה וְגו', זײ הָאָבן געבענקט נאָךְ די זײלע ציבעלעס, וּוְאָס זײ הָאָבן אײן זײך אַרײנגעפֿרעסן אײן דער שְׁקלאָפֿעריי. אום פֿון די שְׁקלאָפֿישע נידעריקע נשמות, וועלכע זִנְעֵן אײן מצרים אויך געווען אַ דאָרן אײן די אויגן פֿון די פֿרײהײט־קעמפֿער, פֿטור צו ווערן, הָאָבן אונדזערע עלטערן גענומען אַ כֶּשֶׁר שׁעפֿסעלע, דעם סײמבאָל פֿון פֿרײווייליקער שְׁקלאָפֿעריי, פֿון דעם זײך לאָזן שערן, און הָאָבן עס געקוילעט, אום דערמיט צו זאָגן: וּפְגַרְיִכֶם אַתֶּם יָפְלוּ בַּמִּדְבָּר, גײט איר, תּ..לעקער פֿון די פרעהס, אויך צום טײוול, צוזאַמען מיט אַייערע טיראַנישע הערן, "וְאֵת בְּתִינוּ נָצִיל", און מִיר ווערן שוין וויסן ווי זײך צו העלפֿן און צו רעטן' (עמ' 17-18).

אָפֿסח, בו לקחו אבותינו שה ושחטוהו בשעה שהם השתחררו מעבדות המצרים – על שום מה? מה יכולה להיות משמעות הדבר בשבילנו? על שום שער היום יש בין הפועלים המון אווילים, הרועדים ופוחזים פחד מוות מפני החירות. אלה הם ממין האנשים שאמרו בשעה ההיא: וְשֵׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי הָעֶנְק, ואויבינו הם נפילים, ויש בידיהם תותחים וצבאות אדירים, נְהִי בְּעֵינֵיהֶם פְּחָגְבִים וְכֵן הֵינּוּ בְּעֵינֵינוּ (על פי במדבר יג 33, בשיכול הסדר) – למה לנו לנפול בחרב? לשם מה עלינו לסכן את חיינו? הָלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרַיִמָה (במדבר יד 3), מוטב בעינינו שנישאר עבדים. אלה הם אותם האנשים אשר גם אמרו: זְכָרְנוּ אֶת הַדָּגָה וְגו' (במדבר יא 5). נכספה נפשם אל הבעלים הקלופים, שהם נהגו לזולל ולהכניס לקרבם בימי העבדות. כדי להיפטר מן הנשמות השפלות, נשמות־העבדים, שגם במצרים לא היו אלא קוץ בעיני לוחמי־ החירות, נטלו אבותינו שה תמים, סמל העבדות מרצון, של הכניעה לגו, ושחטוהו, כדי לומר בזה: וּפְגַרְיִכֶם אַתֶּם יָפְלוּ בַּמִּדְבָּר (במדבר יד 32), לכו אתם, מלִקְיֵה־תּ.. של הפרעונים, לכל השדים, יחד עם אדוניהם העריצים, וְאֵת בְּתִינוּ נָצִיל' (שמות יב 27), ואנחנו כבר נדע כיצד לעזור לעצמנו ולהינצל). ולהלן:

'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום – ווײל עס זִנְעֵן אײמער געווען פֿינע מענטשן בײַ יעדער רעוואָלוציאָן, וּוְאָס הָאָבן געזאָגט: יאָ, מען מוז מאַכן אַ רעוואָלוציאָן, אָבער וואַרט ביז מִיר וועלן זײך גוט פֿאַרבערײטן. דערמאַנט זײך – זאָגן זײ – אַזאַ אונטערנעמונג! עס איז דאָך גוואַלדיק! און וואָס וועט ווערן נאָך דער רעוואָלוציאָן? מען מוז זײך פֿרײער גוט אונטערגאַרטלעך, מען מוז זײך פֿרײער פֿאַרזאָרגן מיט "צֶדֶה לְדָרְך". און ווערנד זײ אונטערגאַרטלעך זײך קריכנדיק, ווערנד זײ מאַכן זײך גאַנץ לאַנגזאַם דאָס פּעקל "צֶדֶה לְדָרְך", וואָס קען פֿאַרטיק ווערן אַם ירצה השם ווען משיח בן דוד וועט קומען רײטן אויף אַ רײטן פֿערדעלע, ליגן די גרויסע קאַפּיטאַליסטישע לײז אויף זײערע קערפּערס און זײגן און זײגן זײער בלוט, ביז זײ פּלאַצן פֿאַר גרעבקיט, און די אויסגעזײגענע קערפּערס וועלן שוין קײן כּוח ניט הָאָבן,

איידער דאָס פעקל וועט נאָך זײַן פֿאַרטיק, זײַך צו רירן פֿון אָרט. אָבער מײַר שרײַען צו אַזעלכע נפֿשות: אַוועקן איר זײַט ניט די ערשטע קריבערס. דעמאָלט בײַ יציאת מצרים זײַנען אויך געווען אַזעלכע בטלנים ווי איר, וועלכע זײַנען זײַך געגאַנגען, אין רעכטן ברען, אין רעכטן גערודער, ערשטנס דאָס פעקלע גרייט מאַכן און זײַך אָפּבאַקן חלהלעך אויף "צֶדָה לְדָרְךָ". אָבער לאַ הספיק בַּצֶּקֶם לְהַחְמִיץ, איידער זײַער טײַג האָט נאָך דערלעבט זײַער צו ווערן, איז די רעוואָלוציאַן אויסגעבראַכן און די בטלנישע קראַצערס האָבן נאָך אַלץ געשרײַען: "וואַרט! וואַרט! די חלהלעך זײַנען נאָך ניט פֿאַרטיקן". אָבער לאַ יְכַלּוּ לְהַתְמַהֵמָה, זײַ האָבן זײַך ניט געקענט אַיַנהאַלטן, דען די דרינגענדע רעוואָלוציאַן האָט זײַ מיטגעשלעפט. וְגַם צֶדָה לְדָרְךָ לאַ עָשׂוּ לָהֶם, און מען האָט זײַך ברוך־השם געקענט באַגײן אָן דעם אויך' (עמ' 19-20).

[מצּה זו שאנו אוכלים – על שום מה? משום שבכל מהפכה היו יפיינפשו, שהיו אומרים: כן, מוכרחים לחולל מהפכה, אך המתינו עד אשר נתכונן היטב. זכרו נא – הם אומרים – מפעל שכזה! הרי הוא עצום וגדול! ומה יקרה לאחר המהפכה? מן הראוי לפני כן לאזור כוח, מוכרחים לפני כן להצטייד ב'צדה לדרך'. ותוך כדי ההכנות שלהם בזחילה, תוך כדי אריזה איטית למדי של צרור הצדה לדרך, שיהיה מוכן אם ירצה השם כאשר משיח בן דוד יבוא רכוב על סייח אדום – בינתיים תהיינה הכינים הקאפיטאליסטיות הגרולות אחוזות בגופיהם ותמצוצנה שתה ומצוץ את דמם, תתנפחה ותתפקענה, ואילו הם, בעלי הגופים המצוצים, לא יהיה בהם יותר כוח, עוד לפני שהצרור יהיה מוכן, לזוז ממקומם. אבל אנחנו וועקים אל בעלי־הנפש האלה: הלאה! אין אתם הזחלנים הראשונים. גם בימי יציאת מצרים היו בטלנים כמוכם, אשר הלכו, בשעת המהומה והלהט מסביב, קודם כל להכין את הצרור שלהם, לאפות את הלחמניות כצדה לדרך. אבל לא הספיק בצקם להחמיץ והמהפכה פרצה והזחלנים הבטלניים בכל זאת לא פסקו מליצעוק: 'חכו! חכו! הלחמניות עדיין לא מוכנות!' אבל לא יְכַלּוּ לְהַתְמַהֵמָה (שמות יב 39), כי המהפכה המתגלגלת סחפה גם אותם, וְגַם צֶדָה לְדָרְךָ לאַ עָשׂוּ לָהֶם (שם), ואפשר היה ברוך השם להסתדר גם בלעדיהן].

יש בקטעים הנ"ל הדים לוויכוחים פנימיים בקרב חוגי הפועלים היהודים המאורגנים בין קיצוניים ומתונים, שההגדה של נוסח ניו־יורק 1896, מקץ 10 שנים, העדיפה להתעלם מהם. אשר להגדת ה'בונד' 1900 – אפשר שהסכימו לעריכה של ניו־יורק, ואפשר שהמקור מלונדון כלל לא עמד לנגד עיניהם. בנוסח ניו־יורק ובנוסח ה'בונד' מתפרש ה'מרור' כמרידות הנספגת ומצטברת מחמת עבודת הפרך הקשה מנשוא. בנוסח לונדון, לעומת זאת, מנוסחים הדברים כעין טרוניה מופנית כלפי העובדים עצמם ומידת הכניעות שלהם, לאמור: 'מרור זה שאנו אוכלים – על שום מה? פֿאַר וואָס פֿרעסן מײַר אין זײַך נאָך אַרײַן די ביטערניש? בהמות! פֿאַר וואָס לאַזן מײַר פֿאַרביטערן אונדזער לעבן בחומר ובבלנים ובכל עבודה קשה, אשר הם עובדים עימנו בפרך?' (עמ' 20).

15

ומרור זה שאנו אוכלים – על שום מה? מפני מה אנו זוללים וסופגים לתוכנו את המרירות? בהמות! מפני מה אנו מרשים להם למרר את חיינו בהומר ובלבנים ובכל עבודה קשה, אשר הם עובדים עימנו בפרך?]

בעוד שבנוסח ניריורק ובנוסח ה'בונד' עולה רעיון השוויון בין בני-אדם וזכותם לחירות, הרי בנוסח הראשון נשמעת הטפה מרירה ולועגת נגד החוששים מפני המהפכה, לאמור: 'בכל דור ודור, אין יערן אויגנבליק איז די צייט זיך צו באַפֿרײען. זאָגט ניט: אונדזער צאָל איז נאָך אזוי קליין. ווילט נאָר, וועלן מיר שוין זײַן אַ סך. אַלע בעסערע אַרבעטער און אַרעמע וועלן צו אונדז צושטיין, ווען עס וועט האַלטן דערבײַ. די שעפּסנקעפּ וואָס וועלן זיך נאָך לאַזן שערן וועלן מיר מקריב זײַן פֿאַר אַ קרבֿן־פּסח צום ערהאַבענעם צוועק. זײַט ניט קיין בטלנים, קיין קריכערס! זאָגט ניט, אַז מען מוז זיך פֿרײער הלהלעך אַפּבאַקן, מען מוז זיך פֿרײער סערווירן אַ פֿײַנגעדעקטן טיש מיט וויסע טישטעכער און מיט גוטע לעקעכביסן, און באַלד נאָך דער רעוואָלוציאָן צו קענען צוגיין צום גרייטן טיש. האָט ניט קיין מורא! עס איז ניט קיין סכּנות; וועט מען אין דער אמתן ניט עסן קיין געבראַטענע טויבן; וועט עס אַנקומען אַ ביסל שווערער; וועט מען עסן אומגעזייערטעס ברויט; מען וועט (עס) טריקענען אויף די זון; וועט מען זיך אויסברעכן אַ ביסל די ציין; וואָס איז דען דערבײַ? איז אונדזער הײַנט בעסער? געבראַטענע טויבן פֿלײען ניט אין מויל אַרײַן; אַז מען שטעלט ניט אײַן, נעמט מען ניט אויס. מיר האָבן גאַרניט צו פֿאַרלירן, אָבער אַ וועלט צו געווינען! לאַ את אבותינו בלבד, לאַמיר ניט לאַזן דאָס בײַשפּיל פֿון אונדזערע מוטיקע עלטערן אומבאַפֿאַלגט. אלא אף אותנו נוציא, לאַמיר אויך רעוואָלטירן; למען לתת לנו את הארץ, כדי מיר זאָלן האָבן די וועלט. אשר נשבע – די געשוואָרענע וועלט, וואָס גאָטס סטראַפּטשעס שווערן אונדז צו – לאבותינו, דאָס זײַנען מיר מוחל אונדזערע פֿאַרשטאַרבענע עלטערן' (עמ' 20-21).

ובכל דור ודור, בכל הרף-עיף הוא הזמן להשתחרר. אל תאמרו: מספרנו זעום כליכך. אם רק תרצו, נהיה רבים. כל הפועלים הטובים ובני-העוני יצטרפו אלינו בבוא המועד. ראשי-הכבשים, אשר ירכינו את עצמם לפני גוזזים – אותם נקריב קרבן-פסח לכבוד המטרה הנעלה. אל נא תהיו בטלנים, אף לא זחלנים! אל תאמרו, שמוכרחים לפני כן להשלים את אפיית הלחמניות, שמוכרחים לפני כן לערוך שולחן מכוסה במפות לבנות ועליו מיטב המזונות, כדי מיד עם גמר המהפכה לגשת אל שולחן מוכן ומזומן. אל תפחדו! אין זה כלל נורא: אמנם לא יאכלו יונים צליות; אמנם יותר קשה יהיה במקצת; יאכלו לחם שלא הוחמץ, שהתייבש בשמש; ישברו מעט את השיניים; אז מה יש? היום – טוב לנו יותר? יונים צליות אינן עפות לפה; ואם אין משקיעים גם אין מפיקים דבר. אין לנו מה להפסיד, ואילו לזכות אנו יכולים בעולם ומלואו! לא את אבותינו בלבד, אל נשאיר את המופת של אבותינו הנועזים ללא ממשכים. אלא אף אותנו נוציא, הבה ונתמרד גם אנו; למען לתת לנו את הארץ, כדי שנשתלט על העולם הזה. אשר נשבע – אשר נשבעים לנו פרחי

פרקליטיו של אלוהים – לאבותינו, (העולם זה) אנו מוותרים עליו לטובת אבותינו המנוחים).

17 גם הדרכת הטקס שונה בנוסח הראשון, וזו לשונה: 'דעק צו דאָס אָרעמע שטיקל ברויט, דען זיי האָבן דערצו אויך חשק, און נעם דאָס געווער אין די האַנט און זאָג: (עמ' 21).

[כסה נא את פרוסת לחם העוני, כי אפילו אותו יש להם חשק ליטול, וקח את הנשק ביד ואמור:]

הביטוי החד והישיר הנ"ל אינו קיים בשני הנוסחים המאוחרים.

18 בנוסחים המאוחרים מתפרשת המחוייבות כצו לדון, לבחון ולדרוש את הרעיון האנושי הגדול בדבר החירות. בנוסח הראשון, לעומת זאת, מתפרשת המחוייבות כצו לפגוע בטפילים, לאמור: 'לפיכך אנו חייבים, דעריבער זינען מיר מחויב צו פֿאַרשילטן און צו פֿאַרפֿלוכן, צו פֿאַרווינטשן, צו פֿאַרהאַסן, צו פֿאַראַכטן, צו פֿאַרברענען, צו פֿאַרבראַטן, צו צעמאַלן און צו צעשמעטערן אַלע פֿאַראַזיטן, אַלע בלוט־זויגער, אַלע "פּינע" באַנדיטן, אַלע געקרוינטע טיראַנען, אַלע גראַבע בייכער, אַלע אָנגעפֿרעסענע קישקעס, אַלע הערשער, רעגירער און רעדלֿפֿירער. למי שעשו לאבותינו ולנו, וועלכע האָבן אונדז און אונדזערע עלטערן אויסגעזויגן, אויסגעקוועטשט און אויסגעקוועלט. מיר מוזן זיי שיקן צום טיזול – – –' (עמ' 21-22).

[לפיכך אנחנו חייבים לקלל ולגדף, לקוב, לשטום ולשנוא, לשרוף ולקלות, לטחון ולנפץ את כל הטפילים, את כל מוצצי־הדם, את כל הגזלנים "פי־הנפש", את כל העריצים המוכתרים, השליטים והמנהיגים. למי שעשו לאבותינו ולנו, אשר מצצו לשדם של אבותינו, סחטו אותם ומחצום. אנחנו מוכרחים לשלוח אותם לעזאזל – – –].

19 כאשר מדובר בנוסח ניו־יורק ובנוסח ה'בונד' על 'שירה חדשה', שיר הלל לרעיון הגדול של חירות ושוויון, בנוסח 'הללוהו' – ניתן בלי קושי להבחין בסטייה מן הנוסח הראשון, המעלה בהתלהבות את ה'מרסלייז'ה' וקורא בעקבותיה למצעד. וזו לשונה: ' – – לאַמיר זינגען מוטיק און פֿיערדיק די באַגייסטערנדיקע מאַרסעליעזע: – – "מאַרשירטו" (זאָג הלל מיט קוראַזש) מאַרשירטו! מאַרשירן מיר מיט מוט צו דער רעוואָלוציאָן! ניט געקראַכן, נאָר מיט גרויס קוראַזש צו דער רעוואָלוציאָן! זעט ווי די רעוואָלוציאָן בערייט זיך פֿאַר בכל העולם, מִמֶּזְרַח שָׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵא (תהלים קיג 3), פֿון איין עק וועלט ביז צום אַנדערן מאַכן זיך אונדזערע ברידער בערייט צו דער רעוואָלוציאָן. שרעקט זיך ניט פֿאַר אַ קלאַפּ, דען מיר זינגען סײַ ווי סײַ ניט געשווינט; סײַ ווי סײַ פֿליסט אונדזער בלוט טייכנוויז. פֿאַרגאַסן ווערט דעם אַרבעטערס בלוט, אַרײַנדרייענדיק זיך צווישן די ציינער פֿון די מאַשינען־רעדער, אַראַפֿפֿאַלנדיק פֿון דאָך, אַרײַנפֿאַלנדיק אין וואַסער, אַרונטערפֿאַלנדיק אונטער די לאַקאַמאַטיוון, דערשטיקט ווערנדיק אין די קוילן־מינעס, אויסגעשאַסן ווענדיק אין די גרויזאַמע מלחמות, און פֿאַר וועמען? לאַ לנו, ניט פֿאַר אונדז, זאַנדערן פֿאַר אונדזערע טיראַנען, פֿאַר די וועלט אויפֿפֿרעסערס. ניט פֿאַר

אונדז, זאנדערן פֿאַר די האַרצלאַזע גאַלדענע קעלבער, וועלכע ווערן אַליין שיער צעפלאַצט פֿרעסנדיק, גאַרניט טוענדיק, און אונדז, אונדז אַרבעטער, וואָס מאַכן אַליץ, לאַזן זיי קראַפֿירן פֿאַר הונגער און ליַדן, קומער און נויט. אַלזאָ, סײַ ווי סײַ ווערט אונדזער בלוט פֿאַרגאַסן, לאַז עס כאַטש פֿאַרגאַסן ווערן פֿאַר עפעס! לאַמיר כאַטש וויסן, אַז מיר פֿאַלן שטרייטנדיק פֿאַר אונדז, פֿאַר אונדזערע קינדער, פֿאַר וואַרהייט און רעכט! סײַ ווי סײַ וועט מען אונדז טרײַבן אין פֿײַער ווען אַ ביסמאַרק, אַ בולאַנזשע, אַ סאַלסבעריי, אַ גירס וכדומה וועלן חשק קריגן זיך צו שלאַגן קאַפּ אָן וואַנט. לאַמיר זשע ליבער גיין אין פֿײַער אַרײַן, אין אַ רעוואָלוציאַן, וועלכע זאָל זײַן מִקִּימֵי מַעֲפֵר דָל, מַאֲשׁוֹת יָרִים אָבִיוֹן (תהלים קיג 7), לְהוֹשִׁיבֵי גִלְפִּיךָ עִם נְדִיבִים (שם, קיג 8), און יעדע מאַמע זאָל זיך קענען פֿרײַען מיט אירע קינדער, אַם הַבְּנִים שְׁמִיחָה (שם, קיג 9) – מאַרשירט! (עמ' 22–23).

והבה ונשיר בעוז ובלהט את המרסלייזה המלהיבה: — — "צעדו צעוד!" (אמור הלל באומץ) צעדו צועדים אנו בעוז אל המהפכה! ראו נא כיצד מתכוננת המהפכה בכל העולם, ממזרח שְׁמֵשׁ עַד מְבֹאֵא (תהלים קיג 3), מקצה העולם ועד קצהו מכינים עצמם אחינו לקראת המהפכה. אל נא תחששו מפני מהלומה, כי אין חסים עלינו בלאו הכי; דמנו ניגר בנהרות בלאו הכי. דמו של הפועל נשפך כאשר הוא נתפס בין גלגלי־השיניים של המכונות, כאשר הוא נשמש מן הגג, כאשר הוא נופל אל המים, או נדרס תחת גלגלי הקטר, או נחנק במכרות הפחם, או מומת ביריות במלחמות האכזריות — וכל זה למען מי? לא לנו, לא למעננו, אלא לעריצינו, למען זוללי העולם וטורפיו. לא למעננו, אלא למען עגלי הזהב חסרי הלב, שכמעט מתפקעים לבדם מרוב זלילה, מהעדר מעש — בשעה שאותנו, הפועלים, העושים את הכול, הם מניחים לגזע ברעב ובייסורים, בעצבות ובמצוקה. הנה בלאו הכי דמנו נשפך — שישפך לפחות למען משהו! לפחות נדע, שאנו נופלים במאבק למען עצמנו, למען ילדינו, למען האמת והזכויות! בלאו הכי יגרשו אותנו אל האש, כאשר ביסמארק כלשהו, או בולאנז'ה, או סאלסברי, או גירס או דומיהם יתחשק להם להטיח ראש בכותל. מוטב אפוא שנצעד אל האש, אל המהפכה, אשר תהיה פְּקִימֵי מַעֲפֵר דָל, מַאֲשׁוֹת יָרִים אָבִיוֹן (תהלים קיג 7), לְהוֹשִׁיבֵי יַחַד עִם נְדִיבִים (שם, קיג 8), וכל אמא תוכל לשמוח עם ילדיה, אַם הַבְּנִים שְׁמִיחָה (שם, קיג 9) — צַעְדוּ צַעְדוּ.

המדינאים הנזכרים בקטעים הנ"ל היו חיים ופועלים בשעה שהדברים פורסמו (1886): אוטו פון ביסמארק (1815–1898), ראש ממשלת פרוסיה, אדריכל האימפריה הגרמנית; ז'ורז' בולאנז'ה (Boulanger, 1837–1891), שר המלחמה הצרפתי; רוברט סאלסברי (Salisbury, 1830–1903), ראש ממשלת בריטניה (בשנים 1886–1892; 1895–1902), השתדל להרחיב את שטחי האימפריה האנגלית באפריקה בהסכמה עם מעצמות אירופה; ניקולאי גיךס (1820–1895), היה שר החוץ הרוסי ובין יוזמי 'ברית שלושת הקיסרים' —

די הזהרנו אתכם, וביקשנו שתפסיקו מעצמכם את מעשיכם הנוראים. אלפי דרכים הורינו לכם כיצד ניתן להגיע בשלום אל השוויון הצודק. הפגנו והצהרנו ללא אלימות, ואילו אתם פיזרתם אותנו באיבהות חרבות; שבתנו בשקט, ואילו אתם שלחתם שוטרים לירות בנו. אתם, אתם ערכתם את מרחץ־הדמים. דם החפים מפשע יחול עליכם, על ראשיכם, על ידיכם ורגליכם, על גופכם וקיומכם!].

'מוציא, צי ארויס דעם שווערר פֿון שיד'.

[מוציא, שלוף את ההרב מנדנה].

'מִצָּה, און גיי צום קריג'.

[מצה, וצא אל הקרב].

'מְרוּר, אַוּדאָי וועט עס ביטער און שווער אַנקומען'.

[מרור, זה בוודאי יעלה בייסורים קשים ומרים].

'פֿורְךָ, פֿאַרשטייט זיך, אַז עס וועלן זיך פֿאַרוויקלען פֿאַרשידענע ביטערע פעקלעך'.

[מורך, מובן, שיסתבכו כל מיני צרורות מרים].

'שְׁלָחַן עוֹרְךָ, דערפֿאַר אָבער, ברודער, אַז דו וועסט איבערקומען, וועסטו קענען עסן און טרינקען און דיר לאָזן ווילגיין'.

[שלחן עורך, לפיכך, אחא, כאשר תתגבר, תוכל לאכול ולשתות ולהינות מן החיים].

'צִפּוֹן, באַהאַלט אין דיינע געדאַנקען, דו אונטערדריקטער און באַרויבטער אַרבעטער, דעם עלנט, הונגער און נויט פֿון דיר, פֿון דין פֿרוי און פיצינקע, אומשולדיקע עפֿעלעך אונטער דעם היינטיקן קאַפיטאַליסטישן סיסטעם; באַהאַלט אין דין האַרצן די וואַרהייטן און לערן פֿון סוציאַליזמוס, וועלכער וועט פֿאַרויכערן פֿאַר יעדן מענטשן, גרויס און קליין, יונג און אַלט, אַ רויקן און גליקלעכן לעבן; און איבערהויפט זאָלסטו האַלטן אין זינען אַז נאָר די סאָציאַלע רעוואָלוציאָן וועט מאַכן אַ סוף פֿון אַלע צרות, – און דאַן איז צו האַפֿן אַז לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרֵין! לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרֵין! לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרֵין! (עמ' 25-26).

[צפון, הצפן נא במחשבותיך, אתה, הפועל המך והנגזל, את העוני, את הרעב ואת המצוקה שלך, של אשתך ושל ילדיך הפעוטים, החפים מכל חטא, פרי המערכת הקאפיטאליסטית הנוכחית. הטמן בתוך ליבך את האמיתות והתורות של הסוציאליזם, אשר יבטיח לכל אדם, מבוגר וילד, צעיר וזקן, חיים שקטים ומאושרים. ובכלל תן דעתך, שרק המהפכה החברתית תשים קץ לכל הצרות – ואז ניתן לקוות, שנזכה להיות לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרֵין! לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרֵין! לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרֵין!].

מן הראוי לציין את ריבוי הגרמניזמים (ואפילו מילים גרמניות מובהקות, שלא חדרו כלל לידיש) בקטע הנ"ל. מילים אלו הובאו כאן כלשונו, על אף שיגוי הכתיב של המילים בידיש.

כל הקטעים מכאן ועד ל'אחד מי יודע' הם חידוש של נוסח ניו־יורק, שנוסח ה'בונד' העתיק ממנו.

21 'שפוך חמתך' מתפרש בהגדות ניו־יורק וה'בונד' כהפצת חום (דיין וואַרעמקייט) ובהמשך גם כאור שיאיר לכל העמים והם יכירו ברעיון הקדוש. מכאן, שהדברים מקבלים ממילא פירוש חיובי.

22 'אחד מי יודע' בנוסח ה'בונד' זהה לנוסח ניו־יורק, פרט להשמטת המילה 'סלעק' בשאלה 'ניין ווער ווייס?' (תשעה מי יודע?). עורכי ה'בונד' לא הבינו כנראה את המונח האנגלי, שנטבע במהדורת לונדון ונקלט במהדורת ניו־יורק. לאמור: 'ניין מאַנאַט סלעק אום דריי מאַנאַט צו אַרבעטן – ביזן טויט'. (תשעה ירחי אבטלה כדי לעבוד שלושה חודשים – עד המוות).

את המונח 'Slack' מסביר פרופ' שמעון אברמסקי ככינוי רגיל של 'אבטלה' בקרב הפועלים היהודים באנגליה.

גם כאן שונה הנוסח הראשון, נוסח לונדון 1886, משני הנוסחים שבאו בעקבותיו. וזו לשונו (עמ' 27–28):

'איינס ווער וויס? איינס ווייס איך: איין ערלעכער מאַן איז דער אַרבעטער'.
[אחד מי יודע? אחד אני יודע: איש הגון אחד הוא הפועל]. יש כאן, כנראה, איי הבנה בין 'אייך', כלומר 'אחד', לבין 'אייך' – גרמניזם, שטעמו היום ביידיש 'א' או בהקשר 'אַן אַרבעטער'. ובהמשך:

'צוויי טייל פֿון אַרבעטערס האַרעוואַניע נעמען די ליידיק־גייערס'. [שני חלקים (שני שלישי) מעמלו של הפועל נוטלים לעצמם הבטלנים].
'דריי טויזנט רעליגי־אַנען געבן אויף דער וועלט'. [שלושת אלפים קיימות בעולם].

'ערגער ווי פֿיר פֿיסיקע זיינען די קאַפיטאַליסטן'. [הקאפיטאליסטים גרועים יותר מכל המהלכים על ארבע רגליים].
'אַ פֿינף פֿאַביקער ליגן, דאָס די וועלט שטייט פֿינף טויזנט יאָר'. [שקר כפול חמישה הוא, שהעולם קיים חמשת אלפים שנה].

'זעקס סדרי משנה, און איינס צום צווייטן קומט ניט'. [שישה סדרי משנה, ואחד לא קשור בשני].

'שוין צייט צו האַבן אַ שבעה נאָך אַלע אונטערדריקער'. [הגיע הזמן לשבת שבעה אחר כל המדכאים].

'פֿון אַכט טעג אַ יונגעלע ליטט שוין פֿון רעליגי־אַן'. [לאחר שמונה ימים מתייסר כבר הילד (התינוק) בעטיה של הדת]. סעיף זה עבר גם להגדות ניו־יורק וה'בונד'.

'ניין מאַנאַט סלעק אום דריי מאַנאַט צו אַרבעטן – ביזן טויט'. [תשעה ירחי אבטלה, כדי לעבוד שלושה חודשים (בשנה) – עד מוות]. על סעיף זה – ראה הערה לעיל.

'פֿון משהס צען געבאַטע איז געוואָרן אַ תרי"ג'. [עשרת הדיברות של משה הפכו לתרי"ג]. כך גם בנוסחים המאוחרים.

'עלף ברידער הענדלער קענען נאָך רבנים און בטלנים פֿאַרגלייכן מיט עלף

שטערן'. [אחד-עשר אחים סוחרים, רק רבנים ובטלנים מסוגלים לדמותם לאחד-
עשר כוכבים]. וכך גם בנוסחים המאוחרים.
'פון די צוועלף שבטים איז געבליבן גראם שטראם מאך מיר אַ לעטניק'.
[משנים-עשר השבטים לא נשאר אלא בוןא חרונאָאָ קבו לי זוןא]. את האימרה
'גראם שטראם מאך מיר אַ לעטניק' קשה לתרגם. פירושה בערך: 'הבל
הבלים'.
'אויף דרייצן טויזנט כפרות טויג די הינטיקע געזעלשאַפֿט'. [שלוש-עשרה
כפרות שווה החברה הנוכחית].